

Elías - Chunka Yupayniyuq

Jeff Pippenger

2023-10-13

1856

Millerta kuyuyqa Isaias qanchis kaq kapitulumpi sut'inchasqa karqa soqta chunka pichqa watayuq huk willakuywan, chaymi qallarikurqa 742 BC watapi. Chay soqta chunka pichqa wata, Isaiaspa historiampi pasaq, rikuchin 1798 watamanta 1863 watakama soqta chunka pichqa watata. Alfa hinallataq Omegaqa sapa kuti tukukuyninta qallariyninwan kуска rikuchinqa. Chay soqta chunka pichqa watayuq willakuymi reqsichin qanchis kuti ñak'ariy ñakayta Israelpa hanaq reino nacionnintaq uray reino nacionnintaqpaq. Ñawpaq kaq qanchis kutikama ñak'ariyqa hanaq reino contra qallarikurqa 723 BC watapi, Isaiaspa rey Acazman willasqanmantaraq chunka isqunniyuq wata qhipaman. Qhipa kaq qanchis kutikama ñak'ariyqa uray reino contra qallarikurqa chay soqta chunka pichqa watakuna tukukuyninpi 677 BC watapi.

Efraínpa contran qanchis kuti ñawpaq ñak'ariyqa 1798 watapin tukukurqa; chaymi tukukuy pacha karqa, maypachachus Danielpa pusaqniyuq, isqunniyuq kapitukunapi Ulai mayumanta rikuy kichasqa karqa. Chayqa proféticamente iskaynintam señalasqa: ñawpaq angelpa willakuynin hamusqanta, hinallataq Millerita kuyuriypa profético qallariyninta. Judápa contran qanchis kuti qhepa ñak'ariyqa 1844 watapin tukukurqa; chaymi kinsa kaq angelpa willakuynin hamuynin karqa. Chunka isqun watakuna qhepaman, 1863 watapi, qallariypi rimarisqa soqta chunka pichqa watakunaqa Millerita kuyuriypa tukukuyninta, hinallataq Laodicea nishqa Qanchis Punchaw Adventista iglesiapa qallariyninta señalarqa. 1863 watamanta qanchis wata ñawpaqta, 1856 watapi, James White qallariqqa reqsispa sut'incharqa Millerita kuyuriypaña manaña Filadelfia iglesiaq kasqanta, aswanpas Laodicea iglesiaq tukusqanta. Willkan churinqa, Ellen Whitepa biografianta qillqashaspan, 1856 watapa historianta, hinallataq Laodicea willakuymanta qillqan.

“Laodiceaman Qellqa”

“Punchaw p'unchayta waqaychaspa Adventistakuna kay yuyaypi karqanku, Apocalipsis 2 nisqapiwan 3 nisqapiwan qanchis iglesiakunaman willakuykunaqa, watakuna p'unchawkunata qhawarispalla cristianokuna iglesiapa experienciamanta rikuchisqanta. Paykunapa tukuychayninqa karqan, Laodicea iglesiaman willakuq mensajetaqa kunan sutichasqanku nominal Adventistakunaman chaymanta riman, chaykunamanmi, pusaq kaq punchaw Samana qhispiyta mana chaskiqkunaman. Review nisqapi octubre killapa 9 punchawninpi huk uchuy editorialisqapi, James Whiteqa wakin yuyayta kuyuchi tapuykunata oqarirqan, kayta ñawpaqta nisha qallarisan.”

Tapuyqa musuqmanta qallariykan lloqsimuyta: “Rikch'akuq, ¿imataq tutaqmanta?” Kunanqa aslla tapukuykunallapaqmi kan p'unchay, chaykunaqa rurasqa kanku chay yachayman yuyayta churachinapaq maymanchus paykuna t'inkikunku. Hunt'asqa kutichiytaqa, suyakuyku, utqayllam qusqa kanqa.—Review and Herald, Oct. 9, 1856.

“Chunka chunka huk tapukuykunamanta, soqta kaqmi Laodicea llaqtapi kaqkunaman chiqaqta qhawarirqa.”

“6. ¿Manachu Laodiceapi kaqkunaq kasqankupas (q’umiriyasqa, mana chiriñachu nitaq ruphayñachu) allintachu rikuchin kinsa kaq angelpa willakuyninta sut’inchakuqkunapa tantanakusqan imayna kasqanta?—Ibid.”

“Qhipa tapuyqa kay asunto-ta sut’ita kicharin:

“11. Sichus kayninchik hina llaqtata, ¿imaynatataq cheqaqta suyaykuymán Diospa kuyakuyninta mana kasukuspanchik ‘Consejota’ Cheqaq Testigomanta? Qanman yuyaychani noqamanta rantinaykipaq qori ninapi mallisqa, qhapaq kayman; hinaspa yuraq p’achata, p’achakusqa kanaykipaq, ama q’ala kayniykipaq p’enqay rikurinanpaq; hinaspa ñawiykikunata llamp’uy hampiwán hawiy, rikunaykipaq. Llapa munasqaykunataqa rimaywan chiqninichik, hinaspa allinyachinichik: chayrayku kallpachakuy, hinaspa wanakuspa kutirikuy. Qhawariy, punkupa qayllanpi sayashani hinaspa takakushani: pipas rimayniyta uyarispa punkuta kicharispapa, payman yaykusqay, paywan mikhusqay, paypas noqawan. Atipaqmanqa qospaqmi noqawan tiyayta tronuypi, imaynan noqapas atiparqani hinaspa Taytaypa tronuypi paywan tiyaykuni hina. Apocalipsis 3:18–21.—Ibid.”

“Sut’inmi kashanmi, imaynamantaqa James Whitepa yuyayninmanraqmi chiqaq kayqa rikuriyta qallariykarqan. Review nisqapa hamuq lloqsimuyninmi qanchis iglesiakunamanta qanchis columnakunapi riqsichiya apamurqan, chay sutiyoq. Qallariynin rimariyninkunapiqa kayshinam willakurqan:

“Wakin qhipa p’unchaykunapi qillqaq yachachikunawan acuerdota rurananchik tiyan, kay qanchis iglesiakunaqa yuyasqa kananpaqmi qanchis kasqakuna cristiano iglesiapi, qanchis pachakunapi, llapan cristiano pacha tukuyta chariq.—Ibid., Oct. 16, 1856.

“Chaymantaqa qhawaykacharqan profecíata, sapanka iglesiata sapankaqta rimanakuspa. Qanchis kaqman chayaspa, Laodicea iglesiaman, kayhinata willarqan:

“Ancha p’inqachikuqmi kashan ñuqanchik llaqtapaq kay iglesiaq llakiywan hunt’asqa sut’inchasqan. Manachu kay manchaylla sut’inchasqa nisqa, kunan p’unchawpi kasqanchikpa huk aswan hunt’a rikch’aynin? Arí, chayhinam; hinaspa mana imapaqpas allinchu kanqa kay sunqukama hayk’uq willakuyninpa kallpanta ayqeyta munayqa, Laodicea iglesiapaq nisqanmanta. Señor yanapawachun chaskiyta, hinaspa chaymanta allinta allinyakuyta.—Ibid.

“Laodicea iglesiapaq iskay suni siq’ita quspaña, tukukuynin rimayninkunapiqa ancha kallpawan waqyakuq mañakuyta ruwarqan:

“Munasqa wawqikuna panikuna, pacha kayta, aycha munaykunata, supaytapas atipaykuymanta mana saquespa, Diospa qhapaq suyunpi mana ima rak’iyuqchu kanchis.... Kay llamk’ayta kunan pachallapi kallpachakuywan jap’iyichis, hinaspa ñiñipi mañakuychis munakuyniyuq simikunata wanakuk Laodicea runakunaman qosqankunata. Hatariychis Señorpa sutimpi, hinaspa k’anchayniykichis phuyurichun paypa samisqa sutinta hatunchaspa.—Ibid.

“Chakramantaqa yapumantamanta kutichiyqa lliwta chinkachiq hina kallpachaq karqan. G. W. Holtmi Ohio llaqtamanta qillqarqan octubre killapa 20 p’unchawninpi:”

“Arí, creeni, Diospa kamachikuyninkunawan Jesuspa iñiyinwan kimsa kaq willakuypi kaq ñuqanchikmi iglesia, kay rimayqa maymanchasqa kashan; hinaspataq mana ima pisi unayllapipas mañakunanchikmi pruebapi qollasqa qori, yuraq p’achata, ñawinchikpaq hampitawan, rikunanchikpaq.—Ibid., Nov. 6, 1856.”

“Noreste suyumanta musuq rimay uyarikurqa chay yachachikuymanta, chayqa karqa Stephen N. Haskellpa rimayninmi, Princeton, Massachusetts llaqtamanta. Ñawpaq p’unchay Adventista hina iskay chunka watayuq kashaspanmi willakuyta qallarisqa; kunanqa, kimsa wata qhipamanña, kinsa kaq angelpa willakuyninpiñam kasharqa. Allinta Bibliata yachaq runa kaspan, Whitepa pisilla qallariq editorialninta rikuspam, chay qanchis iglesiakunamanta tapukuyma yaykuchiqta, akllakurqa Reviewpaq huk hatun qillqayta qillqananta:”

“Kunan rimashqa yuyayqa ñawpaq killakunamanta pacha sinchi munakuywanmi ñuqapaq karqan.... Huk tiempomantan ñuqaqa pusasqa kani creeyniyta chay Laodiceayuqkunaman willakuyqa noqanchispaq kasqanta; nispaqa, kikinichikpaqmi, paykuna kashanchik chay kimsa kaq angelpa willakuyninpi iñiqkuna, achka imaraykukunamanta, mayqenkunatam allin kasqankuta ñuqaqa yuyani. Iskayllatam rimarisaq.—Ibid.

“Kayta ruray, iskay columna qillqasqata qatinanman churakuspa. Tukuyta wichqaspa, nirqan:

«Kimsa angelpa willakuyninmanta huk yuyayllam, mana hayk’aqpas, mana hayk’aqpas qispichiwancho, manachus kasarakuy p’achayuq, chaymi santospa chanin kaynin. Señorpa manchakuyninpi santu kayta hunt’achinanchikmi.—Ibid.»

«Santiago White nisqaqa Laodiceapi iglesiaman willakuypi qillqasqankunata qatipti, kunan p’unchaykuna sábado waqaychay Adventistakuna Reviewpi ñawirisqanku yuyaykuna ancha mancharikuypaq karqan; ichaqa allinta yuyaywan, mañakuywan qhawarispaqa, paykuna rikurqanku chaykuna paykunaman tupaq kasqanta. Editor-man qillqasqa cartakunaqa ashkha hinallataq chaskisqa kasqanta qhawachirqan, hinallataq huk kawsarichiy qallarisqanta sut’incharqan. Chay sunquchakuq willakuyqa mana kusiqa phinkiyqa paqarisqanchu kasqantaqa Testimony No. 3 nisqapi ñawpaq artikulonmi qhawachin, abril killapi 1857 watapi rikhurisqa, Be Zealous and Repent sutiyuq. Qallarín: “Señorqa visiónpi rikuchiwasharqan wakin imaymanakunata iglesia-manta, kunan kashan chiri-unuq estadonpi, chaykunatan qankunaman willasaq.”—IT, p. 141. Kaypiqa Ellen White rikuchin imatachus payman rikuchisqa karqan Satanaspa iglesiaman maqanakusqanmanta, kay pachapi qhapaq kaywan hinaspa imaykuna kaqniyuq kasqanwan.» Arthur White, Ellen G. White: The Early Years, volumen 1, 342–344.

Miller runakunaq kuyuriyninqa qallarín profecía hina Filadelfia iglesiata kaspas, hinaspataq 1856 watapi Laodicea iglesiaman tukurqa. Qanchis wata qhipamantataq chay kuyuriy tukukuq karqa, hinaspataq Qanchis p’unchawta waqaychay Adventista iglesia Laodicea iglesiata hina qallariq karqa, chay hina kaspataq qhiparinqa, Señorpaj siminmanta wikhch’usqa kanankama. Pachak tawa chunka tawa waranqa runakunaq kuyuriyninqa Laodicea iglesiay uywaq kanchanmanta lloqsimurqa, imaynatachus Miller runakunaq kuyuriyninqa Sardis iglesiay uywaq kanchanmanta

lloqsimurqa chay hinata. Pachak tawa chunka tawa waranqa runakunaq kuyuriyninqa Miller runakunaq kuyuriyninwan tupachkan, chayrayku ñawpaq kuyuriy Filadelphiamanta Laodiceaman tukusqanrayku, qhepa kuyuriytaq Laodiceamanta Philadelphiaman tukun. Miller runakunaq historiapi Filadelphiamanta Laodiceakama tikrakuypa punkunqa sut'inchasqa kachkan 1856 watapi; chayrayku qhepa kuyuriypipis chay tikrakuypa punkunqa sut'inchasqa kanan, Diosqa mana hayk'aqpas cambiakunchu. Chay tikrakuypa punkunqa Apocalipsis chunka hukniyuqpi reqsichisqa kachkan iskay profetakuna callekunapi wañuchisqa kasqanwan.

Hinaspan testimoniota tukurusqankuman hina, uku manaña tukukuyniyuq t'ukumanmanta llusqimuq bestiampi paykunawan maqanakunqa, atipantuqa, wañuchinqa ima. Hinaqtin wañusqa cuerponkuna hatun llaqtapa calleyninpi sirinqa, chay llaqtataq espiritualmente Sodomapas Egiptupas nisqa sutichasqa, maypichus Señorniykupas chakatasqa karqa. Apocalipsis 11:7, 8.

Qhipa kuyuyqa wañunqa, chaymanta sayarinqa, chay qhipataq señalta hina kawsarimunqa. Chayta ruwaspanqa Republicano waqrawan tupachikunqa. Republicano waqraq uywaman rikch'akuqta rurarin, chay rikch'akuqta rurasqan uywataq Apocalipsis chunka qanchisniyuqpi rimarisqa kachkan, chay uywataq pichqay kaq umaman riqsichisqa kachkan, wañuchikuq ch'akiyta chaskiqman hina, pusaq kaq umaman hina kawsarimunapaq. Qanchis umakunamanta kaq pusaqman hina kawsarimunqa.

Hina uywañasti, kaykashaq, mana kashaqpas, payqa pusajniyuqmi; qanchisniyuqmantaqmi, chinkaymanmi rin. Apocalipsis 17:11.

Wakinwa waqaychaqqa chay uywapa rikchayninta rurayman karqa, chayraykutaq wañuchisqa kanman hinaspa chaymanta kawsarichisqa kanman. Kawsarichisqa kaspanqa ñawpaq qanchis umakunamanta kaq pusaq ñiqin umam kanman karqa. Protestante waqaychaqpas, Republicano waqaychaqwan kuska, chay pachallapi kaq uywapi sillakuspa purin, chayraykutaq chay kikillan profetico dinamismokunata hap'iyta munan. Millerita kuyuypi Philadelphia-manta Laodicea-man tikrayqa, qhipa kuyuypi Laodicea-manta Philadelphia-man tikrayta ñawpaqchaspa rikuchin.

Qhipa kuyuy 18 julio 2020 p'unchawpi wañuy hina chaskisqa mana hamp'at'a ch'akiwan, Laodicea hinam wañurqa. Apocalipsis chunka hukniyuqpi rikuchisqa hina, Philadelphia-man tikraspa, pusaq kaq iglesiata rikuchinqa, chayqa qanchismantam kanqa. Wañuy 2020 watapi karqa republicano waqrawan tupachisqa; imaraykuchus tukukuypa pacha 1989 watamanta pacha, soqta presidentekunam karqaku. Soqta kaq presidenteqa wañuy hina mana hamp'at'a ch'akita chaskirqan, chaymi 2024 watapi hamp'iqasqa kanqa. Chay umaqa hinaptin Estados Unidos suyupa pusaq kaq umam kanqa, 1989 watapi tukukuypa pachamanta pacha, hinaspataq qanchismantam kanqa. Iskay waqrakunaqa iskayninpas soqta kaqmi karqaku, pusaqman tukuspa. Kay cheqaq yachachiyqa hatun rak'inmi Jesucristoq Apocalipsis nisutamanta willakuyninpi, chayqa gracia pacha wisq'akuy manaraq tukukunankama kichasqa kashan.

Chayraykurmi, ancha importanmi sut'ita yachay Milleritakunaq historianta, mayqinchus ñawpaqman rikuchispa ñuqanchik kunan pacha historiaykuta rikch'achin. Panay Whiteqa 1856 watapi James Whitepa Laodiceata kay kuyuyman churayninta takyachirqa, chayrayku kay

churayqa manam runa yuyayllamanta llusqisqachu. Qanchis wata ñawpaqta, Seventh-day Adventist iglesiaq legalmente Republican hornwan huñusqa kananpaq, inspiracionmanta Laodicea iglesiam hina reqsisqa karqa. Kayqa ninmi, Seventh-day Adventist iglesiaq historiampi manam hayk'aq punchawpas karqachu imapas huk hina, aswanpas q'ala q'aralla, wakcha, ñawsa, llakiyuq, millay hina. Kay profetico chiqaq kayninmi contexto churaspa justificacionta qon, Ezequiel pusaq ñiqi kapitulopi tawa wichariq millaykuna reqsichinapaq Adventismop tawa mirayninkunata.

Isayas qanchis ñiqpa soqta chunka phisqayuq wata nisqapa estructuranmanta Millerita historiata asuykuspaqa, reqsikunam tiyan qanchis kuti nisqa profeciaqa profético umbralla hina tukuy Millerita kuyupa historiata p'istaykusqanta. 1856 watapiqa, Laodicea iglesiaman willakuyqa Millerita Adventismopaq kunan pacha cheqaq willakuy karqan. Laodicea willakuyman rikuchi runaqa mana James Whitechu, nitaq Ellen Whitechu karqan, aswanpas Cheqaq hinallataq Sumaq Testigom karqan.

Laodicea iglesiapi angelninman qillqay: Kaykunatan nin Amén sutiyuq, hunt'asqa cheqaq testigo, Diospa kamasqanpa qallariynin: Ruwasqaykikunatan yachani, mana chiri kankichu, mana q'uñiñachu kankichu. Munayman karqa chiri kachwan otaq q'uñi kachwan. Chayraykun q'asi-q'uñi kasqaykirayku, mana chiri, mana q'uñi kasqaykirayku, simiymantam qamta wijch'usqayki. Imaraykuchus ninqui: Qhapaqmi kani, ima kaqniyuqmi kani, manam imatapas necesitaychu; ichaqa mana yachankichu qamqa llaqisqa, kuyapayapaq, wakcha, ñawsa, q'ala kasqaykita. Yuyaychayki ñoqamanta ninapi pruebasqa quri rantinaykipaq, qhapaq kanaykipaq; hinallataq yuraq p'achata, pachallikusqa kanaykipaq, ama q'ala kasqaykipa p'enqaynin rikurinanpaq; hinaspa ñawiykikunata hampiwan llusiy, rikunaykipaq. Munasqaykunatam ñoqa k'amiy hinaspa allinyachini; chayrayku sonqoyuq kay hinaspa wanakuy. Qhawariy, punkupi sayashani hinaspa takashani; pipas kunan simiyta uyarispa punkuta kicharimuwanchik chayqa, payman haykuspa paywan mikusaq, paypas ñoqawan. Atipaqmanqa tiyachisqa ñoqawan kуска tronoype tiyayta, imaynachus ñoqapas atiparqani hinaspa Yayaypa tronoype paywan kуска tiyaykushani. Rinriyuq kaqqa uyariychun Espíritu iglesiasman nisqanta. Apocalipsis 3:14–22.

Chiqaq Testigoqa reqsichkanmi mayqin qharipas Paypa rimayninta “uyarispaqa”, payman yaykunqa hinaspa “paywan mikhunqa” nispa. Laodicea punkunta kicharispapa, Cristo yaykunmanmi hinaspa paykunawan mikhunman. Sichus Cristota yaykunapaq saquesqa kanan, huk willakuytam apamun, imaraykuchus mikhuypa unanchaqnin huk willakuypa chaskisqa kayninta reqsichin. Chay willakuyqa llapallanpiqa Laodiceamanta willakuyllaña nispa rimarisqa kananmanmi, ichaqa chayqa ancha pisi yuyayllam, pay qusqan willakuy imata reqsichisqanman hina mana sunqunman chayanchu. 1856 watapi Hiram Edson qhispichirqa pusaq qillqasqa yachachiykunata, chaykunapin kachkan chay profetiko willakuy, Diospa angelkuna William Millerta pusaspa reqsinanpaq hinaspa willananpaq chaskichisqa ñawpaq kaq “pacha profecia” nisqapa yuyayninta astawan mast'arisa. Chay pusaq qillqasqa yachachiykunapi, Edson allintam reqsichin Isaias qanchispi kachka soqta chunka phisqa watakunata.

Millerpa llamk'aynin qallariyninqa qanchis tiempos nisqapa tarisqanmi karqa, hinaspa paypa serviciinnin sutinwan sutichasqa kuyuy tukunanpaq qanchis watakuna manaraq chayamushaqtin, chaylla profeciap k'anchaynin aswan ukhu rikhuriyqa Milleritapa Adventismonman qusqam karqa.

Chay qusqa karqa chay watallapi, maypachus paykuna inspiracionwan Laodicea runakuna hina riqsichisqa karqanku. Profeciapiqa, iskay waranqa pichqa pachak iskay chunka p'unchawkuna qhipaman, 1863 watapi, Millerpa ñawpaq kaq tarisqan tiempo profeticomanta qhespisqa karqa. Advent kuyuypaq Laodicea willakuyninga 1856 watapi chayamurqa, hinaspa Señorqa punku punkupi pusaq kuti takarqa, pusaq qillqawan, qhawanapaykuna tarinmanchu nispá. Kuyuy tukukuyninpiqa, Cheqaq Testigoqa llaqtanwan kuska mikhuysa munarqa, kuyuy qallariyninmanta ñawpaq kaq tiempo willakuyta mikhuspa. Llaqtanqa mana mikhuysa munarqachu, hinaspa qanchis wata, ichaqa iskay waranqa pichqa pachak iskay chunka profetico p'unchawkuna qhipaman, paykuna punkuta wisqarqanku, mayqen punkutachus Davidpa llavenwan kicharisqa karqa, chay llaveta William Millerpa makinman churakusqa kasqanwan. Paykunaqa kutirirqanku ñawpaq Samaria profetaman, mayqenchus llullakuywan paykunata mikhuq, hinaspa wañunankupaq kawsayninkuta sellaspa, asnowan leonwan chawpinpi wañunankupaq.

1856 watapi, protestante waqraqa rikch'ariy pampapi sasachakuypi karqa, imaraykuchus maypichus mana rikch'ariy kanchu, chaypi runakuna chinkapun. 1856 watapi, republicano waqraqa hinallataq sasachakuyllapuni karqa.

1856 watapiqa karqan yawarwan hunt'asqa ch'aqwaypa qatiynin, "Bleeding Kansas" sutiyuq, Kansas-Missouri linderopi awqanakuy. Chay maqanakuyqa karqan ima hina Kansas suyuchaq Estados Unidosman yaykunman mana sirviypi kaq estado hina icha sirviywan kaq estado hina nisqapaq. Chay ch'aqwaypiqa karqan sinch'i wañuchinakuy pas sirviyta yanapaq tiyarikuqkunawan sirviyta mana munayuyq tiyarikuqkuna chawpipi.

1856 watapi 22 ñiqin punchawpiqa, huk sinchi wañuylla sasachakuy pas Estados Unidospa Senadun ukhu wasipi karqan, chaypim Congresomanta Preston Brooks, Carolina del Sur llaqtamanta esclavitudta yanapaq runa, Massachusetts llaqtamanta Senador Charles Sumnerta bastonninwan anchata maqariq. Sumnerqa esclavitudpa contra rimayta willarqan, sutiyuq *The Crime Against Kansas*, chaymi Brooksman sinchita piñachirqan. Chay bastonwan maqay ruwayqa rikuchirqan imaynatam Norte hinallataq Sur chawpipi esclavitudmanta aswan-aswan hatun chikninakuykuna wiñasharqanku.

1856 watapi, Partido Republicano nisqa hatarichisqa karqan 1854 watapi pasanakuq Kansas-Nebraska Act nisqaman kutichiy hina, chaymi musuq suyukunaman esclavitudpa mast'arikuyninpaq wiñaq millay sayayta paqarichirqan. Partidopa ñawpaq llaqtantin tantakuy hatun Philadelphia llaqtapi rurakusqa karqan, hinaspan John C. Fremont nisqata akllarqanku paykupa ñawpaq presidencial kandidatón kananpaq 1856 watapa akllakuyninpi.

Ley Kansas-Nebraska nisqaqa Kansas hinaspa Nebraska suyukunata kamachirqan, chay suyukunapi tiyaq runakunataq saqirqan linderonkuk ukhunpi esclavitudta saqenankupaqchus mana saqenankupaqchus kikinkupuni akllanankupaq. Kay yuyayqa, "soberanía popular" nisqaqa, cheqaqtapuni 1820 watapi Missouri Compromise nisqata qichurqan, chaymi Louisiana Territory nisqapi 36°30' paralelo patamanta hanaqninpi esclavitudta hark'arqan. Chay leyqa suyukunapi esclavitudmanta sasachakuypi ancha hatun ruwayniyuq karqan. Hukmanta yapamanta kawsarichirqan t'aqanakuykunata, imaraykuchus kicharirqan esclavitudqa ñawpaqta libre allpa

hina qhawasqa cheqakunaman mast'ariyta atispa kasqanta, Kansas hina. Ley Kansas-Nebraska nisqapa pasasqanqa Kansas Territory nisqaman esclavitudta yanapaq hinaspa chayta sayachiq tiyaqkunapa usqhay yaykuyninta apamurqan, sapaqninpas “soberanía popular” nisqapa votonpa tukukuyninta q'umirichiyta munaspanku. Kay atipanaku suyuta kamachiyta munaymanta rikhurirqan sinchi maqanakuykunaman hinaspa 1856 watapi Bleeding Kansas nisqa sutiuyuq ley mana kasqan pacha-man.

1856 watapi umalliq akllanakuyqa hatun siyasiy ruwaymi karqa. Chaypi kinsa rakikunaq atipanakuy karqa: Demócrata James Buchanan, Republicano John C. Fremont, hinallataq Partido Americano-manta ñawpaq Umalliq Millard Fillmore. James Buchanan-mi chay akllanakuyta atirqan, hinaspa Estados Unidos suyup 15 ñiqin Umalliqninman tukurqan.

James Buchananpa umalliq kayninqa aswan reqsisqa kachkan Norte nisqawan Sud nisqapa chawpinpi wiñaq ch'aqwaykunatawan rakikuykunata mana allinta atipaykuspa allichay atisqanrayku; chaymi tukupaqa hamurqan Estados Unidos llaqtapi Guerra Civil nisqapa qallariyninman, pay kamachiq kaymanta llusqisqan qhepaman pisi p'unchawkuna pasasqanmantam. Paypa umalliq kayninqa achka kutipi qhawasqa kachkan huknin aswan pisi allin riesisqa umalliq kaykunamanta historia americana ukupi, kay hatun pantaykunarayku pusaypi chaymanta sasachakuyta kamachiypi ima.

1857 watapi rikch'akuq Dred Scott nisqa kamachiyqa willakurqan esclavokuna, watachiska kaptinku icha qispichisqa kaptinku, mana llaqtamasikuna kasqankuta, hinallataq mana atisqankuta federal kurtekunapi demandayta. Chay kamachiyqa hinallataq willakurqan Congresopa mana atisqanta hark'ayta esclavitudta Estados Unidospa territorionkunapi. Demócrata Buchananqa llapan runakunapa ñawpaqenpi sut'incharqan esclavitudta yanapaq Dred Scott nisqa kamachiyta.

Manaqa mana esclavitud-pa favorninpi kaq Demócrata Buchananpa sayayninraqchu chay tensiónkunata wiñachispa Guerra Civilman chayanankupa saqerqan, aswanpas paypa mana atisqanmi suyupa economía nisqanta kamachiyta apamurqan 1857 watapi Panic of 1857 nisqata, mayqinchus Estados Unidospa historianninpi hatun depresión nisqaman manaraq chayaspa aswan hatun qullqi urmaykunamanta huknin karqan. Panic of 1857 nisqa apamurqan sinchi qullqi depresión, mayqinchus achka wata qhepayta unayarqan. Negociokuna hinaspa bancokuna wichq'akurqan, mana llamk'anakuy mirarqun, hinaspa accionespa qhatun rantiy mercado urmarqun.

Buchananpa umalliq kaynin pacha, uray llaqtakunaqa Unionmanta rakirikuy ruwanakuyta qallariyranku, hinaspataq 1860 watapi republicano Abraham Lincoln akllasqa kaptin chayrayku rakirikurqanku. Buchananqa rakirikuy sasachakuymanqa mana imatapas ruwayta munaspa qayllamanta qhawariyta akllarqan, nispa federalkama gobiernomana mana atiyuyqchu kasqa rakirikuyta kallpawan hark'ayta. Kay mana allin churanakuyqa rakirikuy kuyuyta astawan kallpachirqan. Paypa mana sinchi umalliq kaynin, hinaspa rakirikuy sasachakuyta allinchaypaq mana sut'i ruwaykunata ruwananta munasqanrayku, uray suyuq runakuna yuyarqanku mana soldadokunapa hark'ayninta tarispalla Unionmanta llusqiyta atisqankuta.

1860 watapi, Abraham Lincoln, ñawpaq Republikanu umalliq, akllakusqa karqan. 1863 watapa Qhapaq Raymi killaq 1 punchawninpi, Umalliq Lincoln qillqarqan hinaspa llusichirqan qhipa Kacharichiy Willakuyta, chaymi willarqan Confederaciónpa makinpi kaq llapa watasqa runakuna kacharichisqa kananpaq. Kay kamachiyqa Anqanakuy Maki Tinkuyti ancha hatun chaniyoq karqan, imaraykuchus chay ch'aqwayta tikrarqan mana sapallanta Unión nisqata waqaychanapaq maqanakuymanchu, aswanpas watasqa kayta tukuchinapaq maqanakuyman. Kacharichiy Willakuyqa mana chaylla pacha llapa watasqa runakunata kacharichirqanchu. Chayqa sapaqta sayarqan Confederaciónpa makinpi kaq hallp'akunallapaqmi, maypichus Unión nisqapa atiy ñiti karqan. Uniónpa kallpankuna ñawpaqman purispa Confederaciónpa hallp'ankunata atispa hap'iqtinku, chay willakuyqa hunt'asqa karqan, hinaspa chay suyukunapi kaq watasqa runakunapas kacharichisqa karqanku. Kacharichiy Willakuyqa huk ancha allin hinaspa mana qunqaypaq puriyniyoq ñan karqan Estados Unidos llaqtapi watasqa kaypa qhipaman tukukuyninpaq, hinaspa ñan kicharirqan Estados Unidospa Hatun Kamachiq Qillqapa Chunka Kimsañiqin T'ikranan tiyananpaq, chaymi qhasqisqa hinaspa kamachisqa karqan 1865 watapa Qhapaq Raymi killaq 6 punchawninpi.

1850 watakunamanta pacha Republicano waqraqa esclavitudpa sasachakuyninpi kasharqa. Iskay hatun rakisqakuna llaqtapi, iskay hatun yuyay política nirqakunata representan. 1856 watapi rakiy ruray qallarikurqa, anti-esclavitud hinallataq pro-esclavitud huñukunakuna Kansas suyuman yaykurqanku esclavitudmanta qhawayninkuta sayachinankupaq, chay pachallapi Philadelphia Laodiceamanta rakisqa kashaqtin. Demócratakunaqa pro-esclavitud karqanku, Republicanakunaqa anti-esclavitud karqanku.

1856 watapi, Yawar Kansas nisqa hamuq maqanakuyta huch'uy pachapi rikch'aynin karqan. Chay watapim esclavitudta yanapaq Democrata huk runa Republican waqrapi umalliqnin hina akllasqa karqan, paypa mana allin pusayninqa mana allin presidencia pa unanchanman tukurqan, kay qhipa tukuyin p'unchaykuna kama. Payqa ñawpaq Republican presidente ñawpaqninpi hamurqan, pichus Buchananpa presidencia saquesqan ch'aqwakuyinta pampachayman churasqa kaspalla chhayta munarqan.

1863 watapi, Republicano waqra ruwarqan kay pachapi aswan hatun ejecutiva kamachiyta, Apocalipsis chunka kimsayocchi nisqa allpa uywapa historiampi. Chay ejecutiva kamachiyqa esclavitudmanta rimarqan. Proclamación nisqap huk párrafon nin: “Señorninchispa wata waranqa pusaq pachak soqta chunka kimsaqqi, enero killapa ñawpaq punchawninpi, mayqin Estadopi utaq Estadopa señalasqa partepi esclavokuna hina hap'isqa llapa runakuna, chaypi tiyakuq runakuna Estados Unidos contra hatarichkaspaqa, chay p'unchawmanta pacha, chaymanta ñawpaqman, wiñaypaq libre kanqaku; hinaspa Estados Unidospa Ejecutivo Gobiernonnin, soldadokunapa hinaspa armadapa autoridadnintapas hunt'aspa, chay runakunapa libertanninkuta reqsinqa hinaspa waqaychanqa, mana ima ruwaytapas ruwanqachu chay runakunata, mana chaykunamanta mayqennintapas, cheqaq libertanninkupaq imaymana kallpachakuykunata ruwaptinku hark'ananpaq.” Esclavitudpa sasachakuynin allinchaynin chay pachapi historiapi manaraq hunt'asqa kaptinpas, Constituciónpa sunqun reqsichkan Lincoln kayta qelqaptin: “mayqin estadopi esclavokuna hina hap'isqa llapa runakuna ... chay p'unchawmanta pacha, chaymanta ñawpaqman,

wiñaypaq libre kanqaku.”

Lincolnqa kutimusharqanmi Constituciónpi nisqa hatun kallpachaq kamachiyman, maypichus sut'inchán “llapa runakunaqa kaqlata ruwasqa kasqankuta.” Lincolnqa kutimusharqanmi sayaq chiqaqkunaqman chay pachallataqmi protestante waqraqa sapaq profecíanta qichurqan, chayqa esclavitudmanta profecíam. Chayrayku, republicano waqraqa esclavitudmanta historiampi aswan ancha chanin “orden ejecutiva”-ninta rurashaqtin, protestante waqraqa profecía historiampi esclavitudmanta profecíapaq, Moisespa juramentonwan ñak'ariyninwan rikuchisqa, aswan ancha chanin orden ejecutiva-ta rurarqan. Republicano waqraqa akllarqan cimientokunaman kutiyta; protestante waqraqa akllarqan cimientonta qichuyta hinaspa kutiyta chaykunamanmi, maymanchus mana hayk'aqpas kutinankupaq yachachisqa karqan.

1863 watapi, Republicano waqraqa iskay campamentoman rakisqa karqan, ñawpaq Israelpa qhapaq suyun Jeroboamwan Rehoboamwan p'unchayninkupi rakisqa kasqan hina. 1863 watapi, Protestante waqraqa kamachikuy hina Republicano waqraman hukllachasqa karqan, Jeroboampa iskay altarninkuna Bethelpi Danpipas rikuchisqan hina. Iskay waqrakunaqa historiamenta purinku hukninwan huknin parallelopi, hinaspa 1863 watapa historiannintaq, aswanqa qhipa p'unchaykunapa historianta rikuchin.

Miller-pa qatipaq willakuyqa huk pachak tawa chunka tawa waranqa runakunaq willakuyninpi kutimun, ichaqa wakin proféticopa chiqaqchasqanwan. Chay chiqaqchasqakunamanta hukninmi kay: Miller-pa willakuyninpi ñawpaqman churakusqa uyariqkunaqa karqanku kuyuyanta hawapi kaqkuna, chaymanta qhipamanmi kikin kuyuy. Huk pachak tawa chunka tawa waranqapa kuyusqampi Apocalipsis chunka pusaqniyuqpa ishka rimayninkuna ishka churakusqa uyariqkunata reqsichinku, ichaqa chay uyariqkunaqa Miller-pa willakuyninmanta hukman tikrasqa kanku. Ñawpaq churakusqa uyariqqa Diospa llaqtanmi, iskayñiqin rimaytaq Diospa huk uywankunam, kunanpas Babiloniapi kachkanku.

Huk profétic nisqaqa hinaspa qhawarinapaqmi kayqa: iskaynin historiakuna huk iglesiamanta huk iglesiaman pasaspapas, Milleritakunaqa Filadelfiamanta Laodiceamanmi ripurqanku, chay hatun kuyuytaq kinsa kaq angelpaqa Laodiceamanta Filadelfiamanmi purin. Kaymi reqsichin: Milleritakunaqa soqta kaq iglesiamanta qanchis kaq iglesiamanmi rirqanku, pachak tawa chunka tawa waranqa runakunañataq qanchis kaq iglesiamanta pusaq kaq iglesiamanmi rin, chayqa qanchis iglesiakunamanta hukninmi.

Republicano waqraqa puriyta qallarisqa esclavitudta munasqa nacionmanta esclavitudta mana munasqa nacionman, 1863 watapi muyuriq historiapi. Chay historiapa sasachakuynin iskay politikapi partidokunata sayarichirqan, kay “qhipa p'unchaykunapi” kkillan awqakuna hina. Hinallataq, chay historiapi ñawpaq Presidente Republicanoqa maqanakuy tukukuptin qhipaman pisi p'unchaykunallamanta wañuchisqa karqan, chaynallataq qhipa Presidente Republicanoqa unanchasqa hina wañuchisqa karqan, hinaspa ñanpi wañusqa hina saqisqa karqan, llaqtakuna kusikushaptin. Payqa wañuchisqa karqan, manam Guerra Civil tukukuptin qhipaman pisi p'unchaykunallamantachu, aswanpas qhipa guerra civil qallariyta manaraq ñawpaqman.

Ñawpaq Republicano umalliqtaqa ñawpaqchasqa karqa Amerikapa historianninpim aswan mana allin rurayniyuq presidentehwan, hinaspata qhipa Republicano umalliqtaqa chayllataqmi ñawpaqchasqa kanqa. Chay Democrático presidenteqa mana atiyyninmi, ñawpaq Republicano umalliqmanta ñawpaq kaqpa, chay sasachakuyninta apamurqa, chaymi civil war nisqaman wiñaykuspa tukurqa; hinaspata chay kikin mana atiyymi kunanpas rurasqa kachkan. Chay Democrático presidenteqa, qhipa Republicano umalliqmanta ñawpaq kaq, qullqita purichirqa hina rikch'ayninwanmi, chaymanta Amerikapa historianninpim chay pacha kama aswan hatun qullqi urmay llusqirqa. Iskay waqraqkunaqa Domingo kamachikuy kama kuskan-purinku. 1863 watapi, iskaynin waqraqkunapa ñawpaq mirayninqa qallarín, hinaspata iskayninpaqpis tawa kaq hinaspa qhipa mirayninqa inti llusqsimuyman qhawarispa, intiman kumuykachanqa.

Elías nisqamanta willakuyqa sapa kuti Diospa taripayninkunawan kуска hamun, chaykunataq willakuy waqaychanata takyachin. Kay pachapi runakunaqa kunanqa unu pacha manaraq chayamushaqtin ñawpaq runakuna hina kawsachkanku. Mikuchkanku, upyachkanku, hinallataq suyachkanku globalista tecnología hatun empresakunata ima sasachakuy pasaqtinpas allichanankupa. Diospa Siminmi reqsichin kay pacha kunanqa hatun llakikuy-man chayanapaq patapiña kasqanta.

“¿Ima nisqapaq? ¿Kay willakuqkunap importancianta riqsinichu? ¿Yachanichu ima cheqanpi kasqankuta hatun hampiy sistemaq tukuyninpi rurasqanpi? ¿‘Profeciapa cheqaq rimayninwan’ hina sumaqa reqsisqachu kani, chaymanta muyurinqiypi pasashaq ruwaykunapi sut’i qawachikuyta rikunaypaq, hamuq Reypas punku punkupiña kasqanta? ¿Yupaychaniychu chay kamachikuyta ñoqaman churakusqanta, Diospa qusqan k’anchayta qawarispa? ¿Llapan yachaykuna ñoqaman wasichasqanta, paypa kamachiqnin hina, allin sut’ichasqa kallpachakuywan wañuqkunata qispichinaypaq apaykachkanichu? ¿Manachu q’uñi-llaqlaña kani, mana imapas qhawaspas, huk kusiasqa mana allin pacha runakunawan kuskanpi chakrusqa, Diospa qusqan imaymana kaqkunatawan atiyta astawan kikiy kusichikuylapaq llamk’achispa, kikiy samayniytawan hawka kayniyta astawan munaspa, paypa causan ñawpaqman purichisqamantaqa? ¿Puriyniywanchu kallpachachkani ‘kay yuyayta, pacha pachapi aswan mast’arikusqanta, qanchis p’unchay Adventista runakuna waqrapa mana sut’i unquyninta qochkanku, hinaspa pacha runakunapa ñanninta qatichkanku’ nisqanta?”

“Uyarimusqanchik hamuq Diospa puriy rakinankunata, kay pachata huchankurayku muchuchinampaq. Pacha tukukuypas ñañañam chayamun. Kay pachapi tiyakuqkuna q’ipikunapi watasqa kachkan ninaqman rupachisqa kanankupa. ¿Qamqa trigo ukhupi qura sutinwan kуска watasqa kanaykita munankichu? ¿Yachankichu sapa watapi waranqa waranqakuna, chunka kuti chunka waranqakuna almanakuna chinkachkasqankuta, huchankupi wañuchkasqankuta? Diospa onqoykuna hinallataq taripayninkunapas ñam llamk’achkankuña, cheqaq kaypa k’anchaynin mana ñanninkuman llipipichisqa kasqanrayku almanakuna wañuyman, chinkaymanpas richkanku.” General Conference Daily Bulletin, 1 de abril de 1897.

Tuta sunquywanmi tutaqpi qanta munarqani; arí, ukhupi kaq espírituwanmi paqariyllata qanta mask’asqayki: kay pachapi juzgamientoykikuna kaptinqa, kay pachapi tiyaqkunaqa chanin kayta yachaqanku. Isaías 26:9.

